

Medeltida majgrevar och papegojkungar – herrar eller narrar?

Etnologen Gullan Gerwards doktorsavhandling om majfesten är imponerande läsning: förf. analyserar festtraditionens uttrycksformer under ett långt tidevarv som sträcker sig från senmedeltiden ända fram till tröskeln till vårt århundrade och det källmaterial tolkningarna baseras på är ytterst omfattande. Därtill omfattar undersökningen samhällets alla grupper, för festen hade en annan innebörd hos toppskiktet än hos pigorna och drängarna. Vad förf. däremot tar miste på är majfestens djupaste betydelse för medeltidens borgerliga överklass.

De samhällsgrupper som aktivt deltog i majfirandet varierade under seklernas lopp: t.ex. hos adeln verkar traditionen ha upphört, när seden under 1500-talets första hälft övertogs av tjänstefolket. Enligt Gerward förändrade de lägre grupperna festtraditionens natur genom att tillägga element som löjliggjorde adelns livsföring. När köpmännen tävlade i papegojskjutning, en sportgren där man försökte skjuta ner en fågelbild från en hög stång och där mästaren belönades t.ex. med ett hängsmycke av silver, lär det ha rört sig om ”en parodi på adelsmännens fågeljakt” (1996:120). Och när köpmännen utsåg en av sina gillesbröder till majgreve, vars uppgift var att gå i täten av en procession och leda sommaren in i staden, lär det ha varit fråga om ”en parodi på adelns pompösa framträdanden” (s. 120f). Gerward anser att rollen som majgreve var något negativt, eftersom grevens plats var ”främst i tåget liksom narrens”. Förödmjukelsen kompensades dock av att majgreven fick visa sin ekonomiska överlägsenhet genom att bestå festpubliken ett dryckeslag. Efter reformationen förändrades emellertid bilden, för köpmännens levnadsstandard hade stigit och gruppen hade bättre förutsättningar att hära adeln (s. 120ff). Följaktligen övergav den uppåtsträvande köpmannaklassen traditionen före 1500-talets slut, men den fördes dock vidare av flera underordnade samhällsgrupper: hantverkare, bönder, studenter, djäknar och tjänstefolk (s. 190).

Gerwards avhandling *Majgrevefesten. En kulturhistorisk analys* granskades på våren 1996 och recenserades samma år i *RIG* av opponenter, docent Mats Hellspong. I sin recension ifrågasätter Hellspong tolkningen av majgrevefesten som en parodi på adelns livsstil. Han tillskriver firandet en allvarligare aspekt: den som valdes till majgreve eller hans brud skulle faktiskt uppträda

som en förnäm person. Det fanns förstås också humor med i skådespelet, men ”[d]et roliga låg i att en dräng och en piga i byn uppträdde i lånta fjädrar” (s. 122).

Fast Hellspongs omvärdering av Gerwards resultat träffar sakens kärna, gäller hans förklaring egentligen bara den senare festtraditionen hos lantbor och deras tjänstefolk. I de medeltida städerna tillsattes majgreven av borgerskapet eller stadens råd, och då träffade valet ingalunda någon drängpojke. Stockholms medeltida stadsböcker omtalar vid namn sammanlagt tretton majgrevar mellan åren 1488 och 1520 (SÅb 1927:287, STb 1944:260, 340). Nästan alla kan också identifieras i andra källor, vilka visar att de av rådet tillsatta majgrevarna var lokala köpmän eller deras affärsbekanta från andra städer; i åtta fall bar majgreven ett uppenbarligen tyskinfluerat namn.

Majgreverollen och papegojskjutningen i tysk kontext har behandlats av bl.a. Sonja Dünnebeil i hennes avhandling om den borgerliga elitens offentliga kultur i det medeltida och tidigmoderna Lübeck (1996:82ff). I motsats till Gerward ser Dünnebeil ingenting komiskt i ifrågavarande festligheter – majprocessionen beskrivs som högtidlig och beträffande papegojskjutningen konstateras att tävlingssäsongen säkerligen inleddes av de förnämsta sällskapen. Det översta skiktet i Lübeck avsåg inte att parodiera adeln utan det använde fester för att markera sin sociala överlägsenhet gentemot lägre samhällsgrupper. Dünnebeil hänvisar också till övriga tyska Östersjöstäder, där samma tradition kan påträffas. Följaktligen skulle det verka mycket egendomligt, om majgrevarna och papegojkungarna i nordiska köpstäder hade uppträtt som gycklare samtidigt som deras släktingar och affärskollegor i hansestäderna, från vilka förebilden hade hämtats, tillskrev rollerna större prestige.

Den stockholmska köpmannaklassen tog medvetet avstånd från lägre samhällsgrupper, när rådet tillsammans med fogden den 29 april 1489 beslöt att bara köpmännen fick skjuta på den papegoja som upprestes av Vårfrugillet och Sankta Gertruds gille (STb 1944:340). Hantverkarna förbjöds vid vite av tre mark att skjuta ner fågelbilden, – offentligt eller i hemlighet – formuleringen tyder på att hantverkarna ibland hade gjort köpmännen förtret genom att använda deras papegoja som en måltavla i sina egna tävlingar. Rådsbeslutet av år 1489 är också av delvis samma karaktär som de medeltida lyxföreskrifterna, för rådet begränsade segerfesten till ett enda dryckeslag i gillesstugan. Tidigare hade vinnarna tydligen ansett sig vara tvungna att

ordna mera fester också utanför gillesstugan, vilket nu uttryckligen förbjöds. Allt detta talar för att det ansågs hedrande att vinna papegojskjutningen. Olaus Magnus skriver i sitt historieverk (1976:133) att vinnaren i fortsättningen räknades bland de yppersta borgarna. Annars är hans tolkning utpräglad patriotisk – han påstår att överheten genom tävlingarna hittade skickliga skyttar som fäderneslandet under krigstiden kunde dra nytta av.

Gerwards antagande om att den nordiska köpmannaklassen i ekonomiskt hänseende kunde mäta sig med adeln först efter reformationen är också ohållbart. Om furstarna drabbades av penningknipa, vände de sig redan under medeltiden till framgångsrika köpmän och bankirer. Att presentera exakta siffror om de olika samhällsgruppernas förmögenhet är förstås vanskligt, eftersom adeln och kyrkan åtnjöt långtgående skattefriheter och representanterna för dessa två ständer förekommer därför inte t.ex. i de bevarade stockholmska skattelängderna. Men det faktum att kronan på 1400-talet och i början av 1500-talet måste låna ansevärd summor av Stockholmsborgarna samt förlåna dem i gengäld inkomsterna från landskapet Gästrikland talar sitt tydliga språk om borgerskapets ekonomiska och politiska betydelse (Friberg 1983:78f).

Det bör också påpekas att gränslinjen mellan borgerskapet och lågadeln inte var skarp, varför det uppstod släktskapsförbindelser och kulturbyte mellan dessa grupper. Det fanns lågadliga män bland borgarna och rådmännen i medeltidens Stockholm; en av dem avancerade till riksråd (Sjödén 1950:221ff). Stockholms borgmästare och stundom också rådmän titulerades herrar och bland köpmännen fanns åtskilliga som hade ett ättvapen åtminstone i sigillet. Fast Gerwards avhandling mest koncentrerar sig på Danmark och Skåne, går det att hitta likadana spår på adliga eller kvasiadliga kännetecken också i danskt område: t.ex. de medeltida

brevsamlingarna i Rigsarkivet i Köpenhamn innehåller gott om borgerliga sigill med vapenfigurer.

Den tes jag velat framföra här är att medeltidens burgna köpmannaklass inte hade någon orsak att förlöjliga adeln – mycket talar tvärtom för att den redan långt före reformationen försökte härma adliga förebilder i sin livsföring. Papegojskjutningen och majgreveinstitutionen måste betraktas som uttryck på köpmannaelitens vilja till social självhävdelse. Att festpubliken skratade och roade sig under köpmännens majfester är tänkbart, för tillfällena erbjöd ju människorna omväxling och inbjöd till munterhet. Men huvudfigurerna – majgreven och papegojkungen – var ingalunda komiska gestalter utan stolta och statusmedvetna män.

Marko Lamberg, Jyväskylä

Referenser

- Dünnebeil, Sonja 1996: *Die Lübecker Zirkel-Gesellschaft. Formen der Selbstdarstellung einer städtischen Oberschicht. Veröffentlichungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck* herausgegeben vom Archiv der Hansestadt, Reihe B, Band 27. Lübeck: Schmidt-Römhild.
- Friberg, Nils 1983: *Stockholm i bottniska farvatten. Stockholms bottniska handelsfält under senmedeltiden och Gustav Vasa*. Stockholmsmonografier 53. Stockholm: Liber.
- Gerward, Gullan 1996: *Majgrevefesten. En kulturhistorisk analys*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hellspång, Mats 1996: Majgreve och majsångare i ny belysning. *RIG* nr 4.
- Olaus Magnus 1976: *Historia om de nordiska folken, del 3*, utg. John Granlund. Stockholm: Gidlunds.
- Sjödén, C. C. 1950: *Stockholms borgerskap under äldre Sturetiden med särskild hänsyn till dess politiska ställning*. Stockholmsmonografier 8. Stockholm: Ivar Hægströms Boktryckeri.
- STb 1944: *Stockholms stads tänkeböcker 1483–1492*, utg. Gottfrid Carlsson. Stockholm: Ivar Hægströms Boktryckeri.
- SÅb 1927: *Stockholms stads ämbetsbok 1419–1544*, utg. Joh. Ax. Almqvist. Stockholm: Ivar Hægströms Boktryckeri.